

«Ο πορτοκαλόκηπος»

Γιώργος Φ. Πιερίδης

Γενική Εισαγωγή

Το διήγημα ανήκει στη συλλογή *Σκληροί καιροί*.

Αν και βασίζεται σε πραγματικό περιστατικό, τη δολοφονία σε διαδήλωση του σημαιοφόρου του Γυμνασίου Αμμοχώστου Πετράκη Γιάλλουρου από τις βρετανικές αποικιακές δυνάμεις στις 7 Φεβρουαρίου 1956, δεν αποτελεί χρονικό. Το ενδιαφέρον του συγγραφέα επικεντρώνεται περισσότερο στη μορφή του πατέρα.

Ο Γ.Φ. Πιερίδης σκιαγραφεί ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα του Κύπριου χωρικού της εποχής και ένα διαχρονικό σύμβολο του ανθρώπου που έχει δεθεί με τον τόπο και τη μοίρα του.

Η αφορμή

Ο Πετράκης Γιάλλουρος γεννήθηκε στο χωριό Ριζοκάρπασο, της επαρχίας Αμμοχώστου, στις 29 Αυγούστου 1938.

Φοίτησε στο Δημοτικό Σχολείο Ριζοκαρπάσου, και όταν φονεύθηκε, ήταν τελειόφοιτος του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου. Ψηλός, λεπτός, με σγουρά μαλλιά και γαλανά μάτια και πάντα πρώτος στα μαθήματά του, ο Πετράκης ήταν ο σημαιοφόρος στις εκδηλώσεις του σχολείου του. Ήταν ο υπεύθυνος των μαθητικών ομάδων του Ελληνικού Γυμνασίου Αμμοχώστου στον αγώνα της ΕΟΚΑ.

Καθήκοντά του ήταν η οργάνωση των μαθητών του σχολείου του, η γραφή και διδασκαλία τραγουδιών αγωνιστικού περιεχομένου, η διανομή φυλλαδίων, η απόκρυψη και διακίνηση οπλισμού, η μεταφορά της αλληλογραφίας και η οργάνωση μαχητικών μαθητικών διαδηλώσεων.

Για τις δραστηριότητές του αυτές είχε επισημανθεί από τους κατακτητές, οι οποίοι και τον κυνηγούσαν.

Στις 6 Φεβρουαρίου 1956 οι μαθητές του Γυμνασίου Αμμοχώστου συγκρούστηκαν με το Αγγλικό στρατό και η κυβέρνηση διέταξε το κλείσιμο του Γυμνασίου.

Την επομένη, 7 Φεβρουαρίου 1956, μεγάλη δύναμη μαθητών του Γυμνασίου και του Εμπορικού Λυκείου Αμμοχώστου συγκεντρώθηκαν στην οδό Ερμού και οργάνωσαν διαδήλωση.

Κατά τη διάρκειά της έστησαν οδοφράγματα και λιθοβολούσαν τους Άγγλους στρατιώτες. Εκείνοι χρησιμοποίησαν πραγματικά πυρά εναντίον των διαδηλωτών. Κατά την αποχώρηση, Άγγλος στρατιώτης στόχευσε και πυροβόλησε τον Πετράκη Γιάλλουρο στο μέρος της καρδιάς.

Ήταν ο πρώτος μαθητής που το αίμα του πότισε τη γη της Κύπρου.

Πολιτικό πλαίσιο

Περιγράφονται τα χρόνια πριν και κατά την έκρηξη του Απελευθερωτικού Αγώνα του 1955-59

Κοινωνικό πλαίσιο

Η κοινωνία της Κύπρου πριν και κατά τη διάρκεια του Απελευθερωτικού Αγώνα του 1955-59 (αγροτική κοινωνία/ πατριαρχική οικογένεια) - Ηθική και αξιακό σύστημα της εποχής

Ανθρωπολογία του διηγήματος

Πετρός

Ο γιος - Ο αδελφός - Ο σύζυγος - Ο πατέρας - Ο πατριώτης

Ανήκει σε μια πατριαρχική οικογένεια της εποχής εκείνης με σαφείς διαφορές στις υποχρεώσεις των δύο φύλων - Στωικός και ατάραχος ακολουθεί την προδιαγεγραμμένη πορεία που του έχει επιφυλάξει η μοίρα του - Δεν εκφράζει ανοιχτά τα συναισθήματά του /Ηθική της εποχής - Τηρεί τον άγραφο ηθικό νόμο μέσα από κάθε του ρόλο.

Η μητέρα

Δεν παρουσιάζεται άμεσα στο κείμενο. Ο χαρακτήρας της διαφαίνεται από τα σχόλια που κάνει ο συγγραφέας και από τα λόγια του Πετρή:

Αφοσιωμένη σύζυγος και μητέρα

Συμπληρωματικός ο ρόλος της

Ακρωτηριάζεται / Ακυρώνεται ως γυναίκα και μητέρα με το θάνατο του παιδιού της.

Ακολουθεί τη μοίρα της.

Ηθική της εποχής

Ο Αρτέμης

Ο γιος εικονοποιείται από τον αφηγητή και η φιγούρα του ολοκληρώνεται από τις σκέψεις του πατέρα και τις έμμεσες αναφορές για τον τρόπο που μεγάλωσε.

Η λειτουργία της φύσης

1η παράγραφος: Δίνουμε προσοχή στην περιγραφή του τοπίου. Ξεκινάει με ορισμό: είναι ευλογημένος. Ελαφριά άμμος/ καλό νερό/ ανάσα της θάλασσας που γλυκαίνει τις χειμωνιάτικες παγωνιές. Τα σχόλια της παραγράφου έμμεσα σηματοδοτούν τις καλές συνθήκες ζωής. Η κατακλείδα της παραγράφου (Μάρτης, φυσάει απόγι, ο αγέρας της θάλασσας) λειτουργεί προεξαγγελτικά (επανάσταση).

2η παράγραφος: Το σφιχτοδέσιμο του κύπριου αγρότη με τη γη του (ζωή – χώμα – μόχθος). Η κατακλείδα της παραγράφου καθορίζει τον τρόπο που ανάστησε ο Πετρός τον πορτοκαλόκηπο, τη ζωή και την οικογένειά του.

3η παράγραφος: Ο Πετρός φύτεψε, μπόλιασε, περίφραξε, έχτισε, παντρεύτηκε. Και στη συνέχεια: η πορεία του ίδια με την πορεία του δέντρου, το μεγάλωμά τους η ευτυχία του. Άνθρωπος και Δέντρο εξαρτώνται από τη φύση και οι αγωνίες τους είναι κοινές.

4η και 5η παράγραφος: Αναλογία (ωστόσο): η αγάπη και το δέσιμο με τη φύση ανοίγει με τη γέννηση του Αρτέμη. Ο πρωταγωνιστής κλαδεύει τα δέντρα του και στο μεγάλωμά τους βλέπει το μεγάλωμα και του γιου του. Ο εσωτερικός κραδασμός της γης, μετατρέπεται σε κραδασμό της ψυχής του Πετρή. Ο φόβος υποβόσκει: Τα δέντρα κινδυνεύουν από μια απρόσμενη φυσική καταστροφή. Από την άλλη ο πορτοκαλόκηπος είναι ο χώρος που ο ήρωας ονειροπολεί.

8η παράγραφος: Παρατηρείται επιτάχυνση στο ρυθμό της αφήγησης, όπως επιβάλλει ο καινούργιος άνεμος που άρχισε να φυσάει και που ξεσήκωσε τα φρένα των ανθρώπων. Η δύναμη της φύσης γίνεται δύναμη επαναστατική των ανθρώπων. Προσέχουμε τα ρήματα, το ασύνδετο σχήμα. Επικρατεί συναγερμός και προσδοκία.

11η παράγραφος: *Μια ηλιόλουστη φθινοπωρινή μέρα...* Το θειαφιστήρι είναι χαλασμένο και χρειάζεται διόρθωμα: Ο ήλιος, η ζωή είναι πιο αδύναμος και το φθινόπωρο προμηνύει χειμώνα, το κακό που πλησιάζει. Οι εργασίες στον πορτοκαλόκηπο εκείνη τη μέρα δεν προχωρούν. Φτάνει η είδηση...

12η παράγραφος: Ο Πετρήs –δέντρο *τριζοβολάει, γίνεται πύρινη κολόνα θυμού..*

15η παράγραφος: Η φύση είναι το καταφύγιο του Πετρή. Εκεί καταφεύγει όταν τελειώνει η νεκρώσιμη ακολουθία του Αρτέμη.

18η παράγραφος: Μια νέα μέρα ξημερώνει. Μετά την καταστροφή έρχεται η φυσική γαλήνη της καθημερινότητας: *Η γλυκύτατη ώρα που προμηνύει τη χαραυγή, ο γρύλος, ο ήσυχος καιρός,* καλούν τον Αρτέμη κι αυτός γίνεται πάλι ένα με τη φύση, που του προσφέρει παρηγοριά και δύναμη για να συνεχίσει να υπάρχει.

Αφηγηματικές τεχνικές (γενικά)

Για να **συντομεύσει** τον χρόνο της αφήγησης, ο Πιερίδης χρησιμοποιεί τις ακόλουθες τεχνικές:

- **Επιτάχυνση:** παρουσιάζει σύντομα γεγονότα που έχουν μεγάλη διάρκεια.
- **Περίληψη:** παρουσιάζει συνοπτικά τα ενδιάμεσα γεγονότα.
- **Έλλειψη ή αφηγηματικό κενό:** ο αφηγητής παραλείπει ένα τμήμα της ιστορίας ή κάποια γεγονότα που εννοούνται εύκολα ή δεν συμβάλλουν ουσιαστικά στην πλοκή.
- **Προϊδεασμός/προσήμανση:** ο αφηγητής φροντίζει για την ψυχολογική προετοιμασία του αναγνώστη για το τι πρόκειται να ακολουθήσει.

Αφηγηματικές τεχνικές (ειδικότερα)

A. Αφηγηματικοί τρόποι:

- **Διάλογος:** πολύ περιορισμένος (ακούγονται πρόσωπα να μιλούν, όμως δεν παρακολουθούμε συνομιλία και ανταλλαγή απόψεων, π.χ. ο Πετρήs προς τη γυναίκα του, οι μαθητές που ανακοινώνουν την είδηση του θανάτου)
- **Αφήγηση** συμπλέκεται με την **περιγραφή**
- **Σχόλια:** σχόλια αφηγητή §1-2

B. Αφηγητής

Εξωδιηγητικός-ετεροδιηγητικός (δεν συμμετέχει, είναι έξω από την ιστορία και διηγείται την ιστορία ενός άλλου) - εστίαση: μηδενική (Ο αφηγητής ξέρει περισσότερα από ό,τι τα πρόσωπα, είναι έξω από τη δράση)

Ενδεικτικά:

- ☞ «Ο Πετρήs ήταν από κείνους τους στωικούς ανθρώπους, που ακολουθούν ατάραχοι κι αποφασιστικοί την πορεία που έχει προδιαγράψει στη μοίρα τους η ζωή, και που η ικανότητά τους ζούνε τη ζωή τους δίχως να δίνουν σημασία σε κανέναν που κάνει τους άλλους να τους σέβονται.»
- ☞ «Ο Πετρήs ψυχανεμίστηκε με το πρώτο. Ωστόσο σώπαινε, κι όπως το αγρίμι οσμίζονταν στον αέρα την επερχόμενη καταιγίδα. Γεμάτος επιφύλαξη, περίμενε και παρακολουθούσε τον Αρτέμη.»
- ☞ Ο Πετρήs κατάλαβε και βρέθηκε μεμιάς όρθιος. Μια πύρινη κολόνα θυμού υψώθηκε μέσα του και τριζοβολούσε.»

Γ. Ρυθμός αφήγησης

(η επιτάχυνση, η περίληψη, η έλλειψη ή το αφηγηματικό κενό)

Ακριβώς επειδή το κείμενο ανήκει στο είδος του διηγήματος και ο διηγηματογράφος, για να μπορεί να προσφέρει στον αναγνώστη μέσα από την αφήγηση του μια πλήρη ηθογράφηση και ψυχογραφία του πρωταγωνιστή, καθώς και μια συνολική αίσθηση της ζωής του, χειρίζεται τον ρυθμό αφήγησης με τρόπο που να εξυπηρετεί τον σκοπό του. Παρατηρούνται έτσι γεγονότα τα οποία παρουσιάζονται σύντομα και περιεκτικά (περίληψη), π.χ. Ποιος ήταν ο Πετρήs, την αποκατάσταση των αδελφών του, την ενασχόλησή του με τη γη, το χτίσιμο του σπιτιού του, τον γάμο του.

Ενδεικτικά:

- ☞ «Νοικοκύρευε τις αδελφές, μοιράζοντάς τους το πατρικό κτήμα και την ευθύνη να γεροκομήσουνε τους γέροντες, κι απέ, δίχως να πάρει μιας ημέρας ανάσα, έβαλε το σταυρό του, έφτυσε στις χούφτες του κι άρχισε το σάππισμα για να δεντροφυτέψει τη δική του γη. Φύτεψε, μπόλιασε, περίφραξε, έχτισ' ένα σπιτάκι και παντρεύτηκε.» (σ. 227-228)

Αναλυτικότερα

1. Αφηγηματικό κενό/ έλλειψη:

Ιδιαίτερες πληροφορίες για τον γιο του Πετρή, Αρτέμη, δεν δίνονται. Γίνεται αναφορά για τη γέννηση του μοναχογιού, η φοίτησή του στο Γυμνάσιο, τα όνειρα του Πετρή να σπουδάσει τον γιο του. Γεγονότα της ζωής του Αρτέμη παραλείπονται και αυτό δηλώνεται με μία πρόταση, για να επικεντρωθεί η αφήγηση στη συνέχεια στο γεγονός του θανάτου του όταν ήταν τελειόφοιτος.

Ενδεικτικά:

- ☞ «Έτσι κύλησαν τα χρόνια. Οι πορτοκαλιές άπλωσαν κλώνους, έσμιξαν τις φυλλωσιές τους, κι ο Αρτέμης γίνηκε δεκαοκτώ χρονώ τελειόφοιτος.» (σ. 228-289)

2. Επιτάχυνση

Προκειμένου να μεταφερθεί ο αναγνώστης στην είδηση του θανάτου του Αρτέμη, γίνεται σύντομη αναφορά –με λόγο ποιητικό και με μεταφορές– στον ξεσηκωμό των νησιωτών εναντίον των Άγγλων αποικιοκρατών. Επειδή ενδιαφέρει τι συνέβη στη διαδήλωση στην οποία συμμετείχε ο Αρτέμης και όχι οι λεπτομέρειες για τον αγώνα της ΕΟΚΑ, ο ρυθμός της αφήγησης επιταχύνεται.

Ενδεικτικά:

- ☞ «Ωστόσο, τον τελευταίο καιρό ένας καινούριος άνεμος πήρε... Μαζί τους κι ο Αρτέμης.» (σ. 229)

Δ. Χρόνος αφήγησης

(Αναδρομικές αφηγήσεις / αναδρομές)

Το διήγημα ξεκινά από το παρόν της αφήγησης (ρήματα στον ενεστώτα) με τον αφηγητή να αναφέρεται στον τόπο της Κύπρου και τους ανθρώπους της. Στη συνέχεια επικεντρώνεται στον Πετρή, τον πρωταγωνιστή, ανατρέχοντας στο παρελθόν, τότε που ήταν τριαντάρης, ώστε να τον συστήσει και να δώσει εμφατικά τον δεσμό του ήρωα με τη γη και το περβόλι του.

Ενδεικτικά:

- ☞ «Όταν ξεχώρισε απ' το πατρικό του κι έβαλε μπρος δουλειά για να κάμει το δικό του κτήμα ήτανε κάπως προχωρημένος στα χρόνια, σχεδόν τριαντάρης.» (σελ. 227)

Χρόνος αφήγησης

(Προϊδεασμός/ προσήμανση)

Προϊδεασμός/ προσήμανση (στη διάρκεια μιας αφήγησης ψυχολογική προετοιμασία του αναγνώστη για κάτι που πρόκειται να συμβεί).

Ο λαός είναι έτοιμος να ξεσηκωθεί, οι νέοι ζώνονται την πανοπλία του ενθουσιασμού και αποζητούν ευκαιρίες αυτοθυσίας. Η μάνα και ο πατέρας του Αρτέμη είναι ανήσυχοι.

Ενδεικτικά:

- ☞ «Ωστόσο, τον τελευταίο καιρό ένας καινούργιος άνεμος... από 'κει που αντλούσε τους χυμούς της η συνείδηση του εθνισμού του.» (σ. 229)

Από το αφηγηματικό στο δραματικό κείμενο

Το κύριο στοιχείο του δραματικού κειμένου είναι ο διάλογος.

Ο διάλογος όμως υπάρχει και στην αφηγηματική πεζογραφία. Έτσι, θα μπορούσε να σκεφτεί κανείς ότι η εύκολη λύση είναι η μεταφορά του διαλόγου από το αφηγηματικό στο δραματικό κείμενο.

Δεν είναι δυνατόν να μεταφερθούν όλοι οι διάλογοι, αλλά απεναντίας χρειάζεται να γίνει μια επιλογή. Οι διάλογοι αυτοί επίσης συνήθως χρειάζονται ορισμένες τροποποιήσεις.

Ακόμα σημαντικότερο, είναι το να προστεθούν διάλογοι. Ποια επεισόδια θα καλύπτουν αυτοί οι διάλογοι και τι είδους τροποποιήσεις ενδεχόμενα θα χρειαστεί να γίνουν;

Στη δραματοποίηση διηγημάτων τα πράγματα είναι πιο εύκολα, αφού υπάρχει ένας ισομορφισμός ανάμεσα στο διήγημα και το μονόπρακτο = Και τα δυο επικεντρώνονται συνήθως σε ένα κεντρικό επεισόδιο, υπάρχουν λίγα πρόσωπα και η έκτασή τους είναι εξίσου μικρή.

Συνεξέταση

Α. «Απολείπειν ο Θεός Αντώνιον»

Κωνσταντίνος Καβάφης

Σαν έξαφνα, ώρα μεσάνυχτ', ακουσθεί
 αόρατος θίασος να περνά
 με μουσικές εξαίσιες, με φωνές—
 την τύχη σου που ενδίδει πια, τα έργα σου
 που απέτυχαν, τα σχέδια της ζωής σου
 που βγήκαν όλα πλάνες, μη ανωφέλετα θρηνήσεις.
 Σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος,
 αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που φεύγει.
 Προ πάντων να μη γελασθείς, μην πεις πως ήταν
 ένα όνειρο, πως απατήθηκεν η ακοή σου·
 μάταιες ελπίδες τέτοιες μην καταδεχθείς.
 Σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος,
 σαν που ταιριάζει σε που αξιώθηκες μια τέτοια πόλι,
 πλησίασε σταθερά προς το παράθυρο,
 κι άκουσε με συγκίνησιν, αλλ' όχι
 με των δειλών τα παρακάλια και παράπονα,
 ως τελευταία απόλαυσι τους ήχους,
 τα εξαίσια όργανα του μυστικού θιάσου,
 κι αποχαιρέτα την, την Αλεξάνδρεια που χάνεις.

(Από τα Ποιήματα 1897-1933, Ίκαρος 1984)

Ερωτήσεις Συνεξέτασης

1. Παρακολουθήστε την εσωτερική πορεία του Πετρή στο διήγημα *Πορτοκαλόκηπος* του Γ. Φ. Πιερίδη και αντίστοιχα την εσωτερική πορεία του ήρωα στο ποίημα του Κ.Π. Καβάφη *Απολείπει ο θεός Αντώνιον*.
2. Εντοπίστε δύο (2) κοινά σημεία που παρατηρούνται και στα δύο κείμενα και τεκμηριώστε την απάντησή σας με αντίστοιχα στοιχεία από το διήγημα και το ποίημα.
3. *Σαν έτοιμος από καιρό, σα θαρραλέος, αποχαιρέτα την την Αλεξάνδρεια που φεύγει* (Κ. Π. Καβάφης, *Απολείπει ο θεός Αντώνιον*).
Ανταποκρίνεται η προτροπή του Κ.Π. Καβάφη στο διήγημα; Ποια είναι αυτή;
Δικαιολογήστε την απάντησή σας αναφέροντας δύο στοιχεία από τον *Πορτοκαλόκηπο*.

Β. «Αποχαιρετισμός» (απόσπασμα)

Γιάννης Ρίτσος

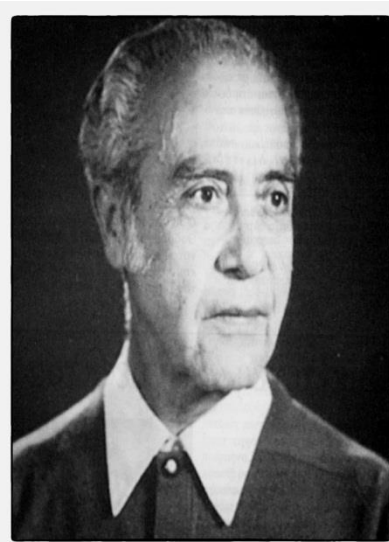
Άντε, γριά μάνα, μην αρχίσεις τώρα τις κλάψες. -Όχι-

Έτσι σε θέλω. Ρωμιά. Σου παίρνω λες τη ζωή σου; Σου αφήνω την περφάνεια σου.

Δε θα σε ιδει ο εχθρός καμπουριασμένη. Το ξέρω. Θα πεις: «Είμαι πέρφανη για το γιο μου, – κάλλιο μια φούχτα τιμημένη στάχτη παρά γονατισμένος ο λεβέντης μου».

Έτσι. Γεια σου, μάνα.

1. Να βρείτε ομοιότητες και διαφορές στη στάση της μάνας στον *Πορτοκαλόκηπο* και στο απόσπασμα από το ποίημα *Αποχαιρετισμός* του Γ. Ρίτσου.
2. Ποια ηθική στάση προβάλλεται και στα δύο κείμενα;

Γιώργος Φιλίππου Πιερίδης (1904 - 1999)

Γεννήθηκε στο Δάλι της Κύπρου. Μεγάλωσε και έζησε πολλά χρόνια στην [Αίγυπτο](#), όπου και σπούδασε. Εγκαταστάθηκε στην Κύπρο το 1946. Διετέλεσε διευθυντής της Δημοτικής Βιβλιοθήκης και Πινακοθήκης [Αμμοχώστου](#) από το 1954 έως το 1971. Υπήρξε συγγραφέας πολλών μυθιστορημάτων όπως οι *Βαμβακάδες* (1945), *Διηγήματα από την Μέση Ανατολή*, (Κύπρος 1949), *Σκληροί Καιροί* (Αθήνα, 1962) κ.α.

Δημοσίευσε επίσης μελέτες σε περιοδικά και εφημερίδες. Τα έργα του μεταφράστηκαν στα ρωσικά, ρουμανικά, αραβικά, κινέζικα, γερμανικά, σουηδικά και αγγλικά. Το 1982 τιμήθηκε από το Υπουργείο Παιδείας Κύπρου με το βραβείο συνολικής προσφοράς στην κυπριακή λογοτεχνία.